

umetnost matije vukovića

U svim brojnim i reklo bi se važnim diskusijama o starom i novom, modernom i nemodernom, apstraktnom i figuralom, skloni smo da iz riznice ljudskih ideja izvlačimo i potežemo samo one misli koje su nam potrebne kao dokumentacija naše sopstvene konstatacije, a pri tom zaobilazimo i izbegavamo sve ono što je, makar i prividno, protivno našem stavu i koncepciji koju zasupamo. U tome savremenim kritičar liči u mnogome na žurnog trkača u trci sa preponama; jednu takvu takvu preponu koju ova naše doba još uvek nije preskočilo, sačinjava i stara misao da su u umetnosti dva bitna temelja: čovek i priroda. Da su to sinonimi umenosti, fenomeni od kojih se ona teško odvaja, a kad se i odvoji uvek je u opasnosti da negira samu sebe, — pokazuje i skulptura Matije Vukovića. Ne samo u evropskim već i u jugoslovenskim relacijama, u kojima vajarstvo nema dugu, ni bogatu tradiciju, Matijina skulptura je neobična pojava; stoji ona nešto usamljeno, bez oslonca, bez sabrake, bez sagovornika.

Svojom prirodnom, karakterom i suštinom, vajarstvo je bilo predodređeno da se bavi čovekom i njegovim likom; pa ipak, dva krećanja su u istoriji skulpture bila sudbonosna: jedno se sasvim približilo čoveku i na njegovom liku i u njegovom pokretu ispisivalo psihologiju prestatvljene ličnosti; drugo se udaljilo od čoveka, razložio i negiralo njegov lik kako bi prikazalo psihologiju i svet umetnika stvaraoca. Matijina skulptura se nije opredelila ni za jedno, ni za drugo kretanje, ona je negde na sredini između njih, sva u pokušaju da krajnosti izmire i približi, da ih svede u jednu celinu. Iako će iskusno oko u ovu umetnost pronaći antičku i renesansnu asocijaciju, čovek Matijine skulpture je daleko od svih Apolona i Davida, on je junak i žrtva našeg doba koje zna za užas i ratove. Medutim, on nije upravljen svetu kao aktivni činilac života, već je povučen iz njega, usamljen i okrenut sebi, kao i njegov autor. Iz ovog samovanja, sa kojim tako intimno žive autor i njegovi likovi, iz usamljenosti koja ima svoj moralni i filozofski aspekt, ponikla je skulptura tesno vezana za život kao njegova viša nagradnja; u njoj Matija kompenzira cee svoj život.

Čovek Matijine skulpture ima svoju tajnu i svoju dramu. Tajna je sadržana u bolu i grcanju likova i razlozima za njih, jer je bol tema koja se ovde često ponavlja, — drama ove umetnosti živi u samom umetniku, u koncepciji u kojoj dominira sukob života i smrti. Večiti je to sukob, starokoliko umetnost i svet, ali Matija u njemu nalazi svoje mesto i svoju oblast u kojoj ima šta da kaže. Život za njega nije ni optimistička egzaltacija a ni tragedija, ni crno, ni belo; to je potresno upinjanje čoveka da se odriže i da odgaji neki moralni kvalitet. Tu počinje priča, tajna i drama ove umetnosti: ono što Matija nije našao, ni dobio u svetu, našao je u sebi, u tišini svog ateljea, u svojoj usamljenosti.

Samovoljan i sebi veran, Matija je imao hrabrosti da zanemari sve što se u savremenoj skulpturi radi; u traganju za nečim trajnim on je mimošao analizu, on nije juro da rascepka i usitni svoje emocije i svoja shvatanja, on to prosto nije mogao jer je duh sintetički. U njegovoj skulpturi nema kolebanja, izmedju sмиšljenog i senzibilnog, on se uporno i tvrdoglavu bori da ostvari emotivno i idejno jedinstvo, da pronadje opšte komponente umetnosti. Zbog toga Matija radi dugo i sporo (po godinu dana jednu skulpturu), svaki njegov rad polazi od jednog osećanja, ali u sebi uključuje ravnotežu niza emocija i ideja.

Snažna i dramatična u svojoj osnovi Matijina koncepcija je uslovila ekspresivnu formu. Nju on nije tražio na izvorima savremenih tendencija, već u sebi samom, u svojoj emociji i svom sadržaju. Sa istim principima sa ljudskog prelamanja svetlosti, sa kojima je odredio stav prema ži-lueta ovog vajara ne zatvara ho-

votu, odredio ga je i prema formi. Tu nema sladunjavih, ni „lepih“ oblika; sve njegove forme su opore, deformisane i hipertrofirane a i zato napunjene snagom i napetošću. Matija ne „glanca“ svoju skulpturu, on se bori sa njom, dube je, buši, kopa po njoj, skida sve površno s nje, traži joj dubinu i osnovnu potencijalnu snagu. Zato su mnogi oblici njegovih figura zanemareni, skraćeni, iskrivljeni, drugi su pak potencirani do simbola; svaki oblik pored svoje sadržinske funkcije živi i svojom likovnom logikom. Da se plastični kvaliteti ove skulpture potpuno izraze, dovoljno je pogledati Ranjenika, Asa ili Sužnja; setiće nas oni na Rodenovu misao da je vajarstvo umetnost „rupa i grba“.

Matijina skulptura ima autobiografski karakter. Skoro svako delo nosi po jednu autentičnu emociju, ili saćanje na doživljaj, ili sažimanje vidjenog dogadjaja, ali iznad svega, prikazani su ovde umetnikovi snovi, mučenja, obraćuni sa sobom. Treba sasvim malo poznavati Matiju, pogledati u njegov život pa će postati jasno koliko je ova skulptura gola istina, koliko je ona iskrena slika čoveka koji nije imao svoje definistvo, ni mladost, ni radošti. I kao što svaki život i svaki čovek nosi po jednu opsesiju koja je prisutna u svakom njegovom trenutku, tako je nosi i Matija: rat je to i sva pustoš koju on unosi u dušu čoveka.

Umetnik koji ne stvara pravilo da bi stvorio delo, koji ne privata teoriju kao orientaciju, koji nema uzora da bi imao sigurnosti. Njegova „namena“ je izraz, materijalan izraz u prostoru, plastična modulacija opsesivne vizije i razaranja ličnosti kroz formu, volumen, dinamičku zamisao i stilizaciju, koja je u isto vreme i artističko redukovanje razgranatog doživljaja. Snažno previranje deformiše, uvija, izdubljuje, tek naslučuje završenu formu, a ona je ipak celovita još pre dolaska na svet. Ta vizija je kao plamen zemlje van zemlje u krugu zvezda — najtragičnija. Zbog toga težiće i nije na materijalnom ograničavanju, zavarivanju u krajnjem i konačno. Put bezimenih antičkih ramnih majstora, on ne traži jedno već jedino, poput vizantinskih freskista i njegove metamorfoze nemaju kraja jer se ne ispunjavaju detaljem, delom dela, već stilom koji je dinamika i traženje na rubu prebola. Nemoguće ga je pratiti po liniji periodske komparacije, zatvorena, napeta, ekspresivnost „Ranjenika“ po skulptorskoj vrednosti apsolutno je identična skici ženskog sedećeg akta, kao što i „Sužnja“ nosi istu snagu unutrašnje anatomije „Bizona“.

Izrasla iz našeg vremena, sašvem sigurno, ova skulptura nije njegovo ogledalo već njegov otok, ni za ni protiv sveta, već sam svet. Sta mari što je ona na „stramputici“ savremenog srpskog (i svetskog) vajarstva, što je M. Vuković stvorio toliko dela koliko je prošlo godina od njegove prve izložbe, što nije polemičar po temperamento reči. Nesvodljiv na kategorije, on je identifikacija svog dela, zarobljenik i u isto vreme oslobođilac njegov.

Skulptura prostora, prostor u skulpturi ili skulptura u prostoru? „Klasični pojam plastičnog dela“, demodé oblika vizuelno percipiranog sveta, dezinteresovanost za „integralne forme“ savremenog? — pokušaj prelaženja preko aktuelnog momenta stvaralaštva koji leži u nužnosti izraza, izražavanja i govora spontanog, dubokog, čvrstog, ustremljenog iz centra artističkog osećanja svestra.

Antiteza, dve suprotnosti — skrta su boja ovog grčenja. Život — smrt, raspon: vreme — samota, samo su vanjske odlike trajanja ove inspiracije. Na fonu jednog Antiteza, dve suprotnosti — skrta su boja ovog grčenja. Život — smrt, raspon: vreme — samota, samo su vanjske odlike trajanja ove inspiracije. Na fonu jednog

Kad se Matija pojavio kao skulptor, on je imao odmah šta da kaže. On nije tip umetnika koji svoje sazrevanje uslovjava razvojem likovnog izraza; on je došao kao meteor, idejno zreo i sadržinski bogat. Već u prvoj svojoj skulpturi, u Ranjeniku, jasno su postavljeni svi elementi njegova stila. Odmah je bilo jasno da se radi o umetniku koji se upustio u težak problem da prikaže život u antitezni smrti, jer sva vrednost života i sva njegova prolaznost postaju tad najvidnije. Dađi korak bio je As, čovek pobednik i tragični borac. Zatim su jedan za drugim, iz godine u godinu, dolazili radovi: Akt, Žena sa mrtvim detetom, Njegoš, Bizon, Mladi i najzad Suzan. Jedna koncepcija se tako širila i donosila uvek po jedno novo osećanje; bili su to razni vidovi u kojima se konstantno pojavljivala jedna velika ideja.

Sadržinska autentičnost Matijine skulpture čini se da je i njen najvažniji kvalitet. I pored barokno uznemirene forme, zatvorenih ritmova, zarobljenog i oslobođenog prostora i ostalih likovnih problema, čovek je ostao glavna preokupacija ove skulpture. Sa njim je Matija rekao svoju filozofiju i svoju istinu o svetu; preko njega se on približio prirodi, tom velikom fenomenu za kojim su umetnici večito žuđeli.

Lazar TRIFUNOVIC

matija vuković u svome ateljeu

SKULPTURA NA RUBU PREBOLA

Rizonte, i ruke — tragične i zdrave u isti mah — klešu svet, raznovrstan i raznovrsniji po koncentraciji i bogatiji po kondenzaciji od „mrtvog sveta“ oblika. Nema pravila, stare ţeme ne tangiraju Matiju, kao što ga ne dodiruju ni nove, on je sam tangentu zamračenog sunca lepote i njegova dela nose ritam teškog hodanja i probudjenog otimanja. Sredstvo njegovog izraza nije asocijacija ni eksperiment u problemu forme — radi — forme. On ne lomi površine u interesu neke ifosirane, apstrakte dinamike, ne stvara ritam zaokruženim, uglađenim linijama kružnog toka, sva ka njegova forma kao delo. Forme samo je detalj snage sočne do prskanja.

Konkretno? Konkretno je u celini, celovitosti, u uzbudjenju vajara, uzbudjenju dela i nas pred delom. Ova skulptura nalazi mesto u nama, u gledaocu, i kao da je to melodija, disonantna doduše, jednog trajanja bez ponavljanja. Od „Ranjenika“ do „Sužnja“, od „Bizona“ do ženskog akta, od „Dečaka“ do „Njegoša“, od skice dela — sve je, van racionalnog i racionalističkog, stvaranje u podneblju doslednog. Svest je tu sekundarni faktor, totalno osećanje egzistencije određuje temperaturu ove alhemiske reakcije na podzemne snage umetnika i života, njegovog i našeg. Jer subjekt van dela uvučen je u taj magiski akt kreacije, u te ĉvrste, nesalonke, neugladjene, deformisane oblike, koji nisu ni refleks ni kopija, već sadržaj ne-minovnog, buntovnog čina ostvarenja.

Ima li tu „sentimenta“ (toga baka majekstremnijih pravaca danasnjice), ima li „filozofije“, da li je umetnik osetio vrednost materije i materijala, da li je svesno zakoračio u preformiranje da izbegne konvenciju i banalnost? Da li je „sadržaj“ „čist skulptorski fenomen“, „literarna intencija“, ili je to novatorska kombinatorika veštog zanatlje? Njegovi koreni su u rasponu na dugoj liniji kontinuiteta, u minuloj krvi generacija koje su stvarale delo i pojam: skulptura.

Ekstremi samo vežu suprotnosti

i delo koje ne liči na Matijino delo, niti je Matijin „As“ kao skulptorska vizija i kategorija antipod nekom arhajskom Apolonu, ni Mikeandjelovom „Robu“, ni Mirovom ženskom aktu u pejzažu. Koncepcije, kao i kreativnost, iste su, ali koncepcije kao plod individualnog, različite su.

Emocija u Matijinom stvaračtvu nije goli plamen koji sam sebe guta i ostavlja samo ugarke, ona se — u čistom vidu — i ne pojavljuje u njegovom delu. Ako je to bolno osvajanje ili itačnije: radjanje oblika, životno delo jednog apsolutnog vezivanja i preplitanja: emocija — svest — savest, onda su ovi oblici nosioci svega onoga što jedna celovita umetnička svest može da oplodi i oplemeni. Tražiti „sadržaj“ u bilo kojoj kategoriji jedne strane ljudskog, znaliči bi nemati sluha, bolje — osećanja, ni moći spoznaje poruke koje biju čas na zatvorene čas na otvorene površine ovih oblika. Ekvivalent delu u životu i svesti nije jedno, ni stanje ni osećanje: etičko, socijalno, „čisto umetničko“, atraktivno, bolno, svetlo, mišaono, asocijativno (ne kao namera), prostorno, sve su to elementi koji mogu da rascvetaju jedno ili više sličnih stanja u čoveku.

Ovo nije skulptura dekora, ona ne traži svoje mesto u vitrinama, muzejskim salama i arhitekturi. Ona ne nosi elemente komplementarnog ni sintetičkog: sa drugim oblicima likovnog. Nosi svu polifonijsku ljudskog sadržaja, izrečenog jezikom forme u tri dimenzije a četvrta je samo tražanje — vreme. Ni jedan Vukovićev oblik nije oviti oblik jer nije apstraktan i jer nije slučajan. Vazarijev plaidoyer za rekreaciju samo je sumoran nagoće pokušaj istiskivanja prezize (možda je preciznije: poetičnost) iz umetničkog dela. A ova skulptura, iako bez lirske pretenzije i fluidnih zračenja uglađenje površine, stvarana je po principu stvaranja pesme, forma koja ritmom odaju poetične „harmonije sudara“.

Nasilničke su i umetnički ne-

logične diferencije dela po „izmi“, pogotovo ako se iz njih formalna „jedini umetnički smisao“ i ako iza njih leži ekskluzivnost savremenih dogmatičara. Formalno-kompoziciona, istorijska, sociološka, estetsko-gnoseološka analiza za konkretnog umetničkog dela uvek rezultira opštim, ali opštim u principima, zakonitostima, u „prapodlozi“, dok u posebnom pretstavlja neponovljivu sintezu, koncentraciju snaga vanjskog i unutrašnjeg, svesnog i potvesnog, vremenskog i apsolutnog. Govorim o delu koji ima svoje sunce i zvezde, noći i svitanja, delu koji je, kao kreativni fenomen, samo prividno statično; delu koji ima polivalentnu vrednost ljudskog smisla u trajanju; delu koji ne miruje na piedestalu osvećenog kriterijuma. Reč je o delu-akciji, delu-strasti, koje svojim immanentnim impulsima pokreće, uznemirava, boli i osvetljava. Indiferentna je njegova „namena“, ona je samo akter i vitalan organizam bezmemnog, aproprialnog stanja ovog sveta. Takvo delo izmiče kritičkoj recenziji i otvara prostore van gramica „izama“. Teoretska misao, pogotovo ona umetnika, nosi uvek slabost jednostranog. A Matijino delo je krik samoće i pesma ukrožene materije, ne gipsa, kamena ili bronce, već materije ljudskog življjenja. Pisano je o njemu dosta da bude poznat i priznat, a on ipak ne napušta svoju tišinu i ne sklapa oči pred blistavom svetlošću koja ranjava.

Cudna kontradikcija čoveka koji stvara samo „za sebe“ a delo se podaje nama, čudna priroda dela koje vegetira u svojoj klimi a nas osvežava.

Sreto BOŠNJAK

* Rad nagradjen drugom nagradom na konkursu povodom izložbe „Mladi — likovno stvaračtvo“ koji je u čast 40-godišnjice KPJ i SKOJ-a raspisao CK Narodne omladeži Srbije za kratki eseji iz oblasti likovnih umetnosti.